Näringsutskottets betänkande

1981/82:2

över motioner om internationella karteller, m. m.

Ärendet

I detta betänkande behandlas

dels två motioner om åtgärder mot internationella karteller.

dels en motion om skyldighet för företag att lämna uppgifter till näringsfrihetsombudsmannen.

Motionerna

Yrkanden

Motionerna är följande:

1979/80:248 av Arne Andersson i Gamleby (s) och Hans Pettersson i Helsingborg (s), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär sådan ändring av instruktionen för ombudsmannen för näringsfrihetsfrågor att ombudsmannen utan omvägar över andra myndigheter fullt ut kan tillämpa lagen rörande uppgiftsskyldighet om pris- och konkurrensförhållanden,

1980/81:392 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär tillsättandet av en parlamentariskt sammansatt utredning med uppdrag att undersöka svenska företags medverkan i internationella karteller och verkningarna inom och utom landet av sådan medverkan samt att föreslå atgärder för att söka förhindra denna medverkan och för att i internationell skala söka motverka och bryta de internationella kartellernas makt,

1980/81:1780 av Pär Granstedt m. fl. (c), vari hemställs att riksdagen

1. hemställer att regeringen aktivt verkar för bindande internationella överenskommelser mot anbudskarteller,

2. hemställer att regeringen lägger fram förslag till lagändring så att berörda företag åläggs att registrera medlemskap i exportkarteller och lämna erforderliga uppgifter till statens pris- och kartellnämnd.

Motivering

Internationella karteller har, anförs i motion *1980/81:392* (vpk), under flera årtionden spelat en viktig roll i den kapitalistiska ekonomin. Syftet har varit att befordra de samverkande företagens intressen och öka vinsterna på konsumenternas bekostnad. Monopolens, kartellernas och särskilt de

internationella kartellernas arbete sker till största delen i det fördolda. Det är därför, uttalar motionärerna, ett rätt unikt material som i juni 1980 har presenterats för allmänheten i den amerikanska rapporten International Electrical Association: A Continuing Cartel (se s. 8).

Motionärerna refererar några huvudpunkter i denna rapport om International Electrical Association (IEA). Bl. a. lämnas uppgifter om organisationens ursprung och syfte och om svenska företags deltagande i den. Motionärerna anför att det är helt obestridligt att det här handlar om en ren kartell som använder sig av en kombination av de metoder som karteller vanligen brukar använda. Den är dels en priskartell, dels en marknadsdelningskartell, dels en anbudskartell.

När motionen avlämnades hade statens pris- och kartellnämnd (SPK) ännu inte offentliggjort sin utredning (se s. 12) om huruvida IEA:s verksamhet kan anses innebära någon form av konkurrensbegränsning med verkan på den svenska marknaden. När det gäller IEA:s inverkan på förhållanden utom Sverige anser motionärerna att det genom den amerikanska kongressrapporten är klarlagt att svenska företag deltar i något som till dels är en anbudskartell. De erinrar om att anbudskarteller är förbjudna på den svenska marknaden. IEA:s verksamhet måste också, sägs det i motionen, anses strida mot den uppförandekod som har antagits av OECD.

Enligt nuvarande konkurrenslagstiftning finns möjlighet för regeringen att i vissa fall lämna tillstånd till förhandling riktad mot svenskt deltagande i internationella karteller. Motionärerna anser emellertid att lagstiftningen måste skärpas på detta område, dels på det sätt som konkurrensutredningen har föreslagit (se s. 6), dels så att svenska företags deltagande i internationella karteller som gäller anbudsgivning, prissättning och marknadsdelning generellt förbjuds. Det finns, säger motionärerna, ingen anledning att tillåta svenska företag att i tredje världen bete sig på ett sätt som är förbjudet i Sverige.

Med hänsyn till den betydelse som de internationella kartellerna har måste det anses vara en trängande uppgift att kartlägga svenska företags medverkan i sådana karteller liksom att grundligt undersöka verkningarna inom det ekonomiska, sociala och politiska livet av sådan medverkan, säger motionärerna vidare. Den utredning som de föreslår skulle innehålla företrädare för samtliga riksdagspartier. Den skulle på grundval av vunna rön även ställa förslag om lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att söka förhindra svenska företags medverkan i internationella karteller och för att i internationell skala söka motverka och bryta de internationella kartellernas makt.

Också i motion *1980/81:1780* berörs den amerikanska kongressrapporten om IEA.

Motionärerna påpekar att medlemsföretagens hemmaländer är undantagna från IEA:s verksamhet. Dessa stater, däribland Sverige, har en

konkurrenslagstiftning som enbart vänder sig mot konkurrensbegränsande åtgärder på den egna marknaden, och IEA:s verksamhet faller därför inte under den. Endast USA har en lagstiftning som förhindrar företagen att delta i en kartell av detta slag.

Kartellens viktigaste verksamhetsområde är u-länderna, säger motionärerna. Att svenska företag deltar i sådan verksamhet går stick i stäv mot svenska utrikespolitiska mål. Motionärerna anser att ett förbud för svenska företag att delta i exportkarteller vore väl motiverat från principiella utgångspunkter. Den praktiska effekten av en isolerad svensk åtgärd skulle dock bli låg och priset skulle kunna bli mycket högt genom att företagen trängs ut från marknader. Sverige borde därför i första hand arbeta för en överenskommelse mellan berörda stater som förhindrar existensen av karteller av det här slaget.

Motionärerna erinrar om att UNCTAD i april 1980 antog en kod med vissa rekommendationer till regeringarna att verka för att företagen inte deltar i konkurrensbegränsande åtgärder som negativt påverkar världshandeln och i synnerhet u-ländernas situation. Resolutionen är ganska allmänt hållen och har inte bindande karaktär. Det bör, anför motionärerna, vara angeläget för Sverige att aktivt arbeta för att nästa steg blir ett bindande avtal mellan berörda stater som leder till ett direkt förbud mot exportkarteller. För att det skall finnas ett tillfredsställande underlag för ett internationellt agerande och för att behovet av ensidiga svenska åtgärder skall kunna bedömas är det viktigt att svenska myndigheter har full kunskap om sådana karteller som svenska företag är med i. Nu gällande lagstiftning ålägger inte företagen att lämna sådana uppgifter om inte svensk marknad är berörd. För att ge myndigheterna möjlighet att införskaffa erforderliga uppgifter tycks det därför, anför motionärerna, vara nödvändigt att ändra lagen så att företagen åläggs att registrera också medlemskap i exportkarteller och lämna erforderliga uppgifter till statens pris- och kartellnämnd.

I motion *1979/80:248* erinras om konkurrensbegränsningslagens syfte, om NO:s åligganden och om uppgiftsskyldighetslagens bestämmelser (se s. 3–6). Motionärerna påpekar att NO inte har några möjligheter att själv avkräva enskilda eller företag uppgifter. De noterar att konkurrensutredningen har behandlat frågan om NO:s uppgiftsinhämtande (se s. 6).

Gällande bestämmelser

Konkurrensbegränsningslagen: huvudsakligt innehåll

Lagen (*1953:603*) *om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning* inom näringslivet (konkurrensbegränsningslagen) bygger på grundtanken att fri konkurrens och fri näringsutövning har övervägande positiva verkningar genom att bidra till effektivitet och utvecklingsförmåga inom näringslivet.

Lagen innehåller dels straffsanktionerade förbud mot bruttopriser och mot

anbudskarteller, dels en bestämmelse om ingripande i vissa fall med förhandling till undanröjande av annan skadlig konkurrensbegränsning än den som är direkt förbjuden.

Anbudskartellförbudet (3 §) har tillkommit för att hindra organiserad samverkan mellan anbudsgivare vid en anbudstävling. Sådan samverkan har bedömts som en särskilt skadlig form av konkurrensbegränsning mot bakgrund av anbudsförfarandets syfte att driva fram en hård, prispressande konkurrens. Bestämmelsen har följande lydelse:

Ej må företagare utan tillstånd av marknadsdomstolen träffa eller tillämpa överenskommelse att samråd eller annan samverkan mellan olika företagare skall äga rum innan någon av dem avgiver anbud å försäljning av förnödenheter eller utförande av tjänst här i riket.

Brott mot bestämmelserna om bruttoprisförbud och anbudskartellförbud får åtalas av allmän åklagare endast efter anmälan eller medgivande av näringsfrihetsombudsmannen (NO). Mål rörande sådant brott upptas vid allmän domstol. Vid uppsåtligt brott kan straffet bli dagsböter eller, om brottet är grovt, även fängelse i högst ett år.

Marknadsdomstolen kan, som delvis framgår av den citerade bestämmelsen, medge dispens från förbuden. Tillstånd att tillämpa de angivna formerna av konkurrensbegränsning får (enligt 4 §) meddelas endast om konkurrensbegränsningen kan antas främja kostnadsbesparingar, vilka till väsentlig del kommer konsumenterna till godo, eller i övrigt bidra till en ur allmän synpunkt ändamålsenlig ordning, eller om eljest särskilda skäl är därtill.

En generalklausul i konkurrensbegränsningslagen (5 §) stadgar om förhandling då konkurrensbegränsning i andra fall finnes medföra skadlig verkan. Med sådan verkan förstås att konkurrensbegränsningen på ett ur allmän synpunkt otillbörligt sätt påverkar prisbildningen, hämmar verkningsförmågan inom näringslivet eller försvårar eller hindrar annans näringsutövning. Förhandlingen äger rum inför marknadsdomstolen på framställning av NO eller, om denne i visst fall har beslutat att icke påkalla förhandling, av företagare som omedelbart berörs av konkurrensbegränsningen eller av konsument- eller löntagarsammanslutning. Om förhandling har avslutats utan att den skadliga verkan av konkurrensbegränsningen har kunnat undanröjas har marknadsdomstolen i vissa viktigare fall att anmäla saken till regeringen.

Konkurrensbegränsningslagen: territoriell begränsning

Konkurrensbegränsningslagens syfte är (jfr prop. 1953:103 s. 213 och 217) primärt att skydda den svenska marknaden mot olämpliga konkurrensbegränsningar. Såväl generalklausulen som de straffbelagda förbuden är därför inriktade på konkurrensbegränsningar som medför ekonomiska verkningar på denna marknad, s. k. inlandsverkan.

Av lagens inriktning på inlandsverkan följer att svensk exportförsäljning inte kan angripas annat än i ett undantagsfall, som berörs nedan. Varken generalklausulen i 5 § eller i de straffsanktionerade förbuden täcker alltså konkurrensbegränsande avtal eller förfaranden som är träffade eller beslutade i Sverige men som endast avser utländska marknader. Har t. ex. en exportkartell även inlandsverkan faller dock den del som har verkan inom Sverige i princip under lagens tillämpningsområde.

Undantagsfallet regleras i 6 §. Av denna bestämmelse följer att förhandling inte får utan regeringens tillstånd gälla verkan utom riket av konkurrensbegränsning. Tillstånd får meddelas endast i den mån det påkallas av hänsyn till överenskommelse med främmande makt.

Enligt denna regel är det alltså fråga om ingripande mot konkurrensbegränsningar som medför skadlig verkan utomlands, s. k. utlandsverkan. Endast generalklausulen är tillämplig beträffande utlandsmarknaden och således inte de i lagen straffbelagda förbuden. Undantagsbestämmelsen rörande utlandsverkan har hittills inte tillämpats.

Anbudskartellförbudet i 3 § gäller överenskommelse om samverkan mellan olika företagare innan någon av dem avger anbud på försäljning av förnödenheter eller utförande av tjänst här i riket. Avgörande är alltså att platsen för försäljningens eller tjänstens utförande finns inom landet. Bruttoprisförbudet i 2 § har en motsvarande territoriell begränsning.

Uppgiftsskyldighet för företagare

I lagen (1956:245) om uppgiftsskyldighet rörande pris- och konkurrensförhållanden föreskrivs om skyldighet för företagare – och i särskilda fall även andra – att lämna uppgifter som erfordras för att främja allmän kännedom om pris- och konkurrensförhållanden inom näringslivet. Det åligger företagare att till myndighet som regeringen bestämmer efter anmaning lämna uppgift om sådan i anmaningen närmare angiven konkurrensbegränsning som berör hans verksamhet och har avseende på pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållanden, samt i övrigt om priser, intäkter, kostnader, vinster och andra förhållanden av beskaffenhet att inverka på prisbildningen.

Enligt lagen meddelar myndigheten närmare föreskrifter om uppgiftsskyldighetens omfattning etc. Den får förelägga vite om en företagare icke efterkommer dess anmaning att lämna uppgifter. Myndigheten skall föra register (kartellregister) över konkurrensbegränsande åtgärder om vilka uppgift lämnas eller som den på annat sätt får kännedom om.

Genom kungörelse (1956:519, ändrad 1965:11) har Kungl. Maj:t förordnat att befogenhet att inhämta uppgift enligt uppgiftsskyldighetslagen tillkommer bankinspektionen i fråga om bankväsendet och övrig företagsamhet som är föremål för dess tillsyn, försäkringsinspektionen med avseende på försäkringsväsendet och statens pris- och kartellnämnd (SPK) såvitt rör

näringslivet i övrigt. Uppgiften att föra kartellregister är fördelad på motsvarande sätt.

Näringsfrihetsombudsmannen

Den grundläggande bestämmelsen om näringsfrihetsombudsmannen (NO) finns i lagen (1970:417) om marknadsdomstol m. m. Där sägs (11 §) att det för konkurrensbegränsningsfrågor – enligt konkurrensbegränsningslagen – finns en näringsfrihetsombudsman som utses av regeringen för viss tid och skall var lagkunnig.

Framställning om förhandling enligt konkurrensbegränsningslagen görs, som framgår av det föregående (s. 4), i första hand av NO. Denne skall höras över ansökningar om dispens från bruttoprisförbudet i 2 § eller anbudskartellförbudet i 3 §. För utredning i fråga som kan vara av betydelse för förhandling enligt konkurrensbegränsningslagen får (enligt 25 §) såväl NO som marknadsdomstolen påkalla biträde av den myndighet som avses i uppgiftsskyldighetslagen.

Närmare bestämmelser rörande NO finns i instruktionen (1965:654) för näringsfrihetsombudsmannen (omtryckt 1970:903, ändrad 1972:735). Där föreskrivs bl. a. (5 §) att NO i sin verksamhet bör samråda med den myndighet som avses i uppgiftsskyldighetslagen. I övrigt berörs uppgiftsskyldigheten inte i instruktionen.

Förslag av konkurrensutredningen

En översyn av lagstiftningen mot konkurrensbegränsning har verkställts av konkurrensutredningen, som framlade sina förslag i betänkandet (SOU 1978:9) Ny konkurrensbegränsningslag. Efter remissbehandling bereds förslagen inom regeringskansliet med sikte på att en proposition skall avlämnas våren 1982.

Utredningen har föreslagit att den nuvarande lagstiftningen skall skärpas och kompletteras med ett system för kontroll av företagskoncentration. Reglerna skulle samlas i en ny konkurrensbegränsningslag. Skärpningen av lagstiftningen innebär bl. a. att två nya straffsanktionerade förbud införs, nämligen ett priskartellförbud och ett marknadsdelningsförbud. Vidare införs regler för prövning av företagsförvärv. De föreslagna åtgärderna avser förhållanden inom landet. Utredningen har inte lämnat några förslag beträffande svenska företags deltagande i konkurrensbegränsande överenskommelser på utländska marknader.

Utredningen konstaterar i betänkandet (s. 274) att NO enligt gällande ordning saknar möjlighet att genom föreläggande själv kräva in uppgifter eller annat som behövs för prövning enligt konkurrensbegränsningslagen. I stället får NO – såsom framgår av redogörelsen ovan – vända sig till SPK, som

med stöd av uppgiftsskyldighetslagen kan hämta in det material som erfordras.

Utredningen anför att det nu krävs ett mer smidigt system med möjlighet också för NO att utan hänvändelse till SPK direkt förelägga en näringsidkare att lämna visst material. Även när det gäller tillsyn över meddelade förbud eller åligganden borde NO kunna agera direkt. Utredningen föreslår ett system för prövning av företagsförvärv vilket gör det nödvändigt att NO har en reglerad rätt att på anmodan erhålla uppgifter m. m. Utredningen anser det mest ändamålsenligt att de avsedda nya befogenheterna för NO inte skall utövas enligt uppgiftsskyldighetslagen utan i stället regleras genom konkurrensbegränsningslagen. I sitt förslag till ny sådan lag har utredningen infogat erforderliga bestämmelser i ämnet.

Interpellationsdebatt

Handelsminister Staffan Burenstam Linder besvarade i december 1980 (RD 1980/81:49 s. 27) en interpellation (1980/81:49) av Carl-Henrik Hermansson (vpk) om svenska företags medverkan i internationella karteller. Interpellanten hade ställt följande tre frågor:

1. Vilken omfattning har f. n. svenska företags medlemskap eller medverkan på annat sätt i internationella karteller?

2. På vilka varuområden är enligt regeringens uppfattning konsekvenserna inom Sverige f. n. störst av svenska företags medverkan i internationella karteller?

3. Avser regeringen att ta något initiativ för att genom lagstiftning söka förhindra svenska företags medlemskap i internationella karteller?

Till utgångspunkt för sina frågor hade interpellanten tagit bl. a. uppgifter ur den i motionsreferatet (s. 2) nämnda amerikanska kongressrapporten om International Electrical Association (IEA).

I sitt svar redogjorde handelsministern för vissa delar av den svenska konkurrenslagstiftningen. Han framhöll att ett samarbete mellan svenska och utländska företag kan ha effekter i en rad olika avseenden. Samarbetet kan å ena sidan innefatta åtgärder som på ett negativt sätt påverkar konkurrensen och därmed vara till skada för marknadsekonomin. Å andra sidan kan samarbetet i vissa fall medföra en rationalisering av produktionen. Det kan också leda till bl. a. ett utbyte av tekniskt och kommersiellt kunnande som främjar utvecklingen.

En prövning av vilka olika följder en internationell företagssamverkan kan få på olika svenska marknader kan, uttalade handelsministern, bara göras från fall till fall med beaktande av de särskilda omständigheter som föreligger. När det gäller anbudskarteller anförde han att de former som har förbjudits i Sverige är lika skadliga när de förekommer internationellt. Sverige har inom FN och OECD medverkat i tillkomsten av internationella riktlinjer och rekommendationer i syfte att motverka skadliga effekter av

internationella karteller och andra konkurrensbegränsningar.

På interpellantens tredje fråga svarade handelsministern att regeringen inte hade för avsikt att föreslå någon särskild lagstiftning mot svenska företags medlemskap i internationella karteller. Vi måste i stället, sade han, inrikta oss pa att få fram internationella överenskommelser som förhindrar anbudskarteller och andra former av skadliga konkurrensbegränsningar i den utsträckning som de är otillåtna i Sverige.

I den fortsatta debatten redogjorde interpellanten bl. a. för några huvudpunkter i den amerikanska rapporten om IEA. Han frågade också om regeringen avsåg att ta initiativ till utredningar som skulle möjliggöra för en handelsminister att i en kommande interpellationsdebatt svara på frågan om konsekvenserna på olika områden av svenska företags medverkan i internationella karteller. Vidare föreslog han en skärpning av lagstiftningen på detta område.

Handelsministern nämnde att den pågående beredningen av förslaget till ny konkurrensbegränsningslag tog sikte på att vissa skärpningar skulle komma till stånd. Han betonade vidare vikten av ett kraftfullt internationellt samarbete i de aktuella frågorna. Vad gällde en anmälningsskyldighet för deltagande i internationella exportkarteller, som interpellanten ville förorda, sade handelsministern att det är någonting som kan övervägas.

Amerikansk kongressrapport om IEA

Såsom berörs i de båda motionerna om internationella karteller har ett utskott inom den amerikanska kongressen (Committee on Interstate and Foreign Commerce) i juni 1980 publicerat en rapport (Committee Print 96-IFC 49) om verksamheten vid International Electrical Association (IEA). Av rapporten, som omfattar 117 sidor analyserande text och ca 1 100 dokumentsidor, framgår i korthet följande.

En föregångare till IEA bildades år 1930. Stora internationella företag i USA, England, Tyskland och Schweiz förhandlade da fram en överenskommelse som skulle göra det möjligt för parter, som var intresserade av att lämna anbud på elektriska projekt i vissa delar av världen, att "komma tillsammans med syftet att diskutera och komma överens om priser och villkor" (kongressrapporten s. 1 med citat ur en rapport från Federal Trade Commission, FTC, år 1948). Förhandlingarna resulterade i en överenskommelse som benämndes the International Notification and Compensation Agreement (INCA). I kongressrapporten sägs bl. a. följande (s. 2 f.):

INCA-avtalet hade som allmän målsättning att etablera ett system för att reglera exportförsäljningen till områden i världen som omfattades av avtalet. Enligt FTC ägde överenskommelsen inte tillämplighet på hemmamarknaderna eller andra områden, vilka redan befann sig inom INCA-parternas intressesfärer. Dessa områden hade fördelats på basis av ömsesidiga licensavtal (cross-licensing agreements) mellan de dominerande företagen

genom bestämmelser som begränsade utbytet av teknologi till specifika territorier (FTC-rapporten 1948:24–29). Licensavtalen inkluderade inte en del områden, som kallades "exkluderade territorier", eftersom dessa redan låg inom de dominerande företagens verksamhetsområden. Andra områden benämndes "exklusiva territorier" och inkluderades i överenskommelserna och var uttryckligen förbehållna en utvald producent. Ytterligare ett slags områden betecknades som "icke-exklusiva territorier" där alla medlemsföretagen kunde använda sin teknologi för att sälja på marknaden (till ett ofta på förhand överenskommet pris). Bestämmelserna i INCA-avtalet förstärkte denna fördelningsmekanism och hämmade konkurrensen på de icke-exklusiva exportmarknaderna. Den ursprungliga överenskommelsen slog fast att parterna inte önskade att "modifiera några existerande patentlicenser eller överenskommelser, som hade att göra med utbyte av information, till vilka de är kontraktsparter . . ." Det var snarare så att undertecknarna hoppades "hjälpa varandra . . . med syftet att kunna öka parternas sammanlagda affärsverksamhet" på exportmarknader (citat ur FTC-rapporten 1948:24). Bestämmelserna om anmälan och kompensation i 1930 års överenskommelse var ett sätt att uppnå detta mål. Enligt bestämmelserna om anmälan ålades varje medlem att till kartellens sekreterare på ett speciellt kort anmäla varje anbudsförfrågan på elektrisk utrustning. Sekreteraren skulle, efter att ha väntat viss specificerad tid på att få in alla kort, meddela varje anmälande medlem vilka de andra medlemmarna var som också hade anmält anbudsförfrågan till sekreteraren. Medlemmarna skulle också meddela sekreteraren huruvida de avsåg att lämna in anbud. (FTC-rapporten 1948:30). Detta system undanhöll information om den aktuella köparen från icke anmälande medlemmar, eftersom endast de som hade gjort anmälan till sekreteraren fick reda på vilka de andra var som avsåg att lämna anbud. Detta begränsade konkurrensen till dem som hade fått kännedom om anbudstävlingen på egen hand.

FTC drog den slutsatsen av sina undersökningar att systemet med anmälningar utgjorde ett instrument som underlättade överenskommelser om prissättning och marknadsuppdelning. Innebörden av anmälningarna var att låta medlemmarna få reda på vilka konkurrenter de hade att vänta. Det är tänkbart att medlemmarna önskade få veta vilka konkurrenterna var för att bättre kunna bedöma hur de skulle sätta sitt pris: "och detta var utan tvekan syftet med att lämna in anmälningar beträffande konkurrenter som fanns *utanför* kartellen."(FTC-rapporten 1948:38). FTC var emellertid mer bekymrad över ett annat syfte, som avslöjades i dokumenten:

Om varje medlem, som var intresserad av ett visst projekt som föll inom överenskommelsens ram, snabbt kunde få reda på alla andra medlemmars identitet, då kunde dessa intresserade medlemmar träffas vid en tidig tidpunkt för att diskutera projektet, sinsemellan komma överens om (mot quid pro quo [dvs. mot vederlag]) vem av dem som skulle tillåtas ta hem ordern på det aktuella projektet och till vilket pris denna "framgångsrika anbudslämnare" skulle få ta hem ordern om det inte fanns några konkurrenskraftiga anbud från icke-medlemmar. För att upprätthålla ett sken av anbudsgivning i konkurrens skulle de kunna komma överens om minimigränser under vilka dessa medlemmar, som skulle bli "förlorare", inte fick bjuda.

Den bild som rapporten ger av IEA är att samma slags verksamhet fortfarande pågår. Organisationen har enligt sina stadgar följande syfte:

Föreningen skall tillhandahålla information och vara ett centralt organ för insamling och spridning bland medlemmarna av sådan information i ämnen och på områden, speciellt sådana som har att göra med den elektriska tillverknings- och entreprenadindustrin och tillverknings- och entreprenadindustrier förknippade med denna, vilken kan bedömas vara av intresse eller som kan gynna eller vara till fördel för Föreningen eller dess Medlemmar eller en eller flera av dem eller som kan främja dess exportintressen (Articles of Association of IEA utgivna 1945 och 1974 samt med revidering 1977).

IEA är indelad i tio s. k. produktsektioner:

Sektion A Ångturbiner
Sektion B Generatorer som drivs av ångturbiner
Sektion E Generatorer som drivs av vattenturbiner
Sektion F Synkrona kondensatorer
Sektion G Ställverksapparater
Sektion H Transformatorer
Sektion K Likriktare
Sektion P Utrustning till valsverk
Sektion T Gasturbiner
Sektion W Vattenturbiner

Företag med verksamhet inom någon produktsektions område kan bli medlem i denna sektion och därmed i IEA genom att en majoritet av den aktuella sektionens medlemmar röstar för detta.

Varje medlem erlägger 5 000 S. Fr. i årsavgift till IEA. Dessutom erläggs en rörlig avgift, som står i relation till medlemmens försäljning inom den eller de sektioner han är medlem i och samtliga medlemmars totala försäljning i samtliga sektioner.

IEA sägs i rapporten i första hand vara inriktad på utvecklingsländerna. Fyra svenska företag uppges vara medlemmar i organisationen, nämligen ASEA AB, Stal-Laval Turbin AB, KaMeWa AB och AB Bofors-NOHAB.

IEA:s båda grundläggande dokument benämns Tendering and Contracting Agreement (TCA) och Export Notification Agreement (Agreement X), vilka innehåller bestämmelser som är gemensamma för samtliga produktsektioner. Till TCA och Agreement X har anslutits speciella s. k. Annex för var och en av IEA:s sektioner.

TCA innehåller två delar, av vilka den första benämns "överenskommelsen" och den andra "schemat". I den första delen av dokumentet sägs att medlem

---

skall (och ordet "skall" används i detta sammanhang och genomgående i detta dokument som en bindande förpliktelse)

II iakttaga och vara bunden av reglerna i anslutande schema vad gäller alla anbudsförfrågningar, anbud och kontrakt på vilka sagda Annex äger tillämplighet

– – –

VI enligt bestämmelserna i Uppföranderegler för International Electrical Association (vilka regler skall anses vara införlivade med denna överenskommelse), avvakta sekreterarens beslut beträffande tolkningen av denna överenskommelse samt regler, tekniska föreskrifter och varje annan fråga som kan finnas med i det aktuella Annexet (fjärde utgåvan daterad 1 juli 1970, dokument I. 1 i kongressrapporten).

Enligt schemats Allmänna regler skall medlemmarna informera sekreteraren om vilka företag de avser att samarbeta med beträffande ett visst projekt, oavsett om företagen är medlemmar i IEA eller inte, så att, om något "arrangemang", dvs. överenskommelse mellan medlemmar innan anbud avgivits, har ingåtts mellan medlemmar som är intresserade av den aktuella anbudsförfrågan, dessa kan informeras av sekreteraren om den förväntade konkurrensen. Sekreteraren skall anstränga sig på alla sätt för att informera medlemmarna om förekomsten av "arrangemang" i samband med en förfrågan, men det skall inte desto mindre vara varje medlems skyldighet att i samband med de anbudsförfrågningar han avser att lämna anbud på ta reda på om ett "arrangemang" existerar. Om en köpare går ut med en förnyad anbudsförfrågan efter det att de offererade priserna har blivit kända, skall medlemmarna på begäran träffas och diskutera vilka åtgärder som bör vidtas.

I schemats Kommersiella regler anges bestämmelser som på flera sätt begränsar konkurrensen. Det gäller garantitider, underhållsservice, betalningsvillkor, anbudsgarantier, begränsad skadeståndsskyldighet m. m.

Agreement X uppges vara en direkt fortsättning på INCA-avtalet från 1930. Genom dess centrala bestämmelse åläggs medlemmen att till IEA:s sekreterare på ett speciellt anmälningskort anmäla varje anbudsförfrågan eller avsikt att lämna anbud. Sekreteraren skall därefter omedelbart informera anmälande medlemmar vilka medtävlarna är. Medlem skall också omedelbart rapportera till sekreteraren om han fått anbud antaget. Sekreteraren skall på basis av på så sätt erhållen information ställa samman kvartalsrapporter, som skickas till samtliga medlemmar i sektionen i fråga.

De olika produktsektionerna har, som ovan nämnts, specifika regler som bl. a. styr företagens anbudsgivning. Enligt rapporten gäller att

nio av tio sektioner har antagit regler för kollektivt fastställande av anbudspriser (sektionerna A, B, E, G, H, K, P, T och W)

fem sektioner har regler om kvot- eller fördelningssystem (E, H, K, P och W),

sju sektioner har bestämmelser om kompensationsbetalningar till "förlorande" företag, (A, B, E, H, P, T och W).

sex sektioner har instruktioner för sekreteraren hur denne skall förfara för att samla medlemmarna innan dessa avger anbud (E, G, H, K, P och W).

tre sektioner har poolarrangemang som syftar till att bestraffa företag som lämnar för låga anbud (E, H och P).

Då ett företag som har tagit hem en order ersätter de "förlorande" företagen talar man om kompensationsbetalning.

En *pool* kan användas pa samma sätt, men i allmänhet (s.65) fyller den en bestraffande funktion. Om ett företag har offererat och tagit hem en order till lägre pris än referenspriset (sådant det framräknas enligt t. ex. Price and Heat Consumption Manual i sektionerna A och B) åläggs i allmänhet företaget att erlägga en avgift som växer med storleken på skillnaden mellan referenspris och offererat pris.

I vissa sektioner finns regler för hur anbudssummor kan sänkas då icke-medlemmar kan förväntas delta i en viss anbudstävlan.

Enligt kongressrapporten omfattas Sverige av reglerna för sektion W, vattenturbiner. Sålunda omfattar fjärde utgåvan av TCA Annex W, daterad den 1 januari 1973, och Agreement X, reviderad den 1 januari 1973, bl. a. den svenska marknaden[1]. W-sektionen är jämte E-sektionen (generatorer drivna av vattenturbiner) den mest genomorganiserade inom IEA (rapporten s. 80).

Undersökning av statens pris- och kartellnämnd

Statens pris- och kartellnämnd (SPK) har efter hemställan av näringsfrihetsombudsmannen (NO) genomfört och i juni 1981 färdigställt en utredning om verksamheten inom International Electrical Association (IEA).

Utredningen har inriktats på att klarlägga om verksamheten inom IEA kan anses innebära någon form av konkurrensbegränsning med verkan på den svenska marknaden. SPK:s utredning har sålunda inte avsett att belysa om och i vilken omfattning de svenska företagen inom ramen för IEA deltagit i konkurrensbegränsande samverkan vid försäljning av elektrisk utrustning till exportmarknader. I SPK:s utredning (s. 2–7) redovisas ett sammandrag av den tidigare nämnda amerikanska kongressrapporten om IEA. Bl. a. uppges där fyra svenska företag vara medlemmar i organisationen. SPK har med stöd av uppgiftsskyldighetslagen begärt besked från de omnämnda företagen om de är medlemmar i IEA eller inte. Om så var fallet skulle företagen besvara vissa frågor som syftade till att få eventuella verkningar av IEA:s verksamhet på svenska konkurrensförhållanden klarlagda. Företagen uppgav att de var medlemmar i IEA men att IEA:s verksamhet inte omfattade Sverige och att några hemmamarknadsskyddsavtal inte heller förekom i någon form.

[1] Enligt SPK:s utredning (s. 8) har Sverige i den femte utgåvan av TCA Annex W, daterad den 1 juli 1975, undantagits från det geografiska område inom vilket dokumentet äger tillämpning. (Se följande avsnitt.)

Under ärendets handläggning har företrädare för SPK besökt de fyra företagen och tagit del av IEA-dokument. De IEA-dokument som SPK har granskat ger vid handen att Sverige har undantagits från det område inom vilket IEA:s regler gäller, frånsett vissa avtal om s. k. efterorderstatistik.

SPK har varit i kontakt med statens vattenfallsverk för att få del av verkets erfarenheter av främst de utländska IEA-medlemmarnas anbudsgivning på den svenska marknaden. Vattenfallsverket har bl. a. framhållit att de flesta anbud inom de aktuella varuområdena är seriösa och tillräckligt specificerade men att det ibland förekommer "artighetsanbud" med högt pris och innehåll som delvis misstämmer med förfrågan. Konkurrensen betecknas för vissa områden såsom god, i vissa fall som "knivskarp". Vattenfallsverket har dock konstaterat en viss obenägenhet hos de större europeiska företagen att offerera.

SPK:s utredning har överlämnats till NO, som f. n. har ärendet under beredning.

Internationella överenskommelser

Förenta nationerna

Förenta nationernas generalförsamling antog i december 1980 enhälligt ett resolutionsförslag om godkännande av en kod rörande konkurrensbegränsande åtgärder. Därmed hade ett mer än tioårigt förarbete inom FN:s organ för handel och utveckling (UNCTAD) fullbordats. Den av Generalförsamlingen godkända koden hade utarbetats slutligt vid en konferens i Genève hösten 1979 och våren 1980 med deltagande av 87 nationer, däribland Sverige.

Koden har formen av rekommendationer av vissa principer och regler för kontroll av konkurrensbegränsande åtgärder med negativ inverkan på internationell handel, särskilt utvecklingsländernas. I koden uppräknas olika typer av konkurrensbegränsningar som företag bör avstå från att tillämpa, t. ex. prisöverenskommelser vid export och import, anbudskarteller, marknadsuppdelning och olika former av missbruk av dominerande ställning. Koden omfattar alla typer av företag inklusive statsägda. Vissa undantag görs dock för relationer mellan företag som är under gemensam kontroll.

Koden vänder sig även till stater. Reglerna för dessa innebär bl. a. att stater bör anta och tillämpa lagstiftning mot konkurrensbegränsande åtgärder och att stater vid sin kontroll av sådana åtgärder bör ge alla företag en lika behandling. Vidare bör staterna tillskapa eller förbättra metoder för att inhämta den information från företagen, inbegripet transnationella företag, som är nödvändig för en effektiv kontroll av konkurrensbegränsningar, innefattande närmare uppgifter om konkurrensbegränsande avtal, överenskommelser och andra gemensamma förfaranden. Staterna skall också ordna lämpliga förfaranden på regional och lokal nivå för att främja

utbyte av information om konkurrensbegränsningar och tillämpningen av nationell lagstiftning och praxis på detta område samt för att vara varandra till ömsesidig hjälp vad beträffar kontroll av konkurrensbegränsningar på regional och lokal nivå.

I koden sägs vidare att stater som innehar större sakkunskap om system för kontroll av konkurrensbegränsningar på begäran bör dela med sig av sina erfarenheter eller på annat sätt tillhandahålla tekniskt bistånd till andra stater som önskar utveckla eller förbättra sådana system.

Staterna bör på begäran eller på eget initiativ, när de får kännedom om behovet, förse andra stater, särskilt utvecklingsländerna, med allmänt tillgänglig information och, i den utsträckning detta överensstämmer med deras lagar och tillämpad allmän praxis, annan information som är nödvändig för att den mottagande berörda staten skall få en effektiv kontroll av konkurrensbegränsningar.

Samarbete på internationell nivå bör enligt koden syfta till att eliminera eller effektivt ingripa mot konkurrensbegränsningar, inbegripet sådana som tillämpas av transnationella företag, genom förstärkt och förbättrad kontroll av konkurrensbegränsningar som negativt påverkar den internationella handeln, särskilt utvecklingsländernas, och dessa länders ekonomiska utveckling.

Koden saknar sanktioner. Emellertid kommer ett system för internationell uppföljning rörande tillämpningen av koden att byggas upp inom ramen för UNCTAD. Bl. a. skall en mellanstatlig expertgrupp bedriva ett sådant uppföljningsarbete. Vidare skall staterna årligen rapportera till UNCTAD:s generalsekreterare om åtgärder som har vidtagits i enlighet med koden. Generalförsamlingen har beslutat att till år 1985 sammankalla en FN-konferens under UNCTAD:s tillsyn för att göra en total översyn av de antagna principerna och reglerna.

Koden har inofficiellt översatts till svenska. Den engelska originaltexten jämte den inofficiella svenska översättningen återges i departementspromemorian (Ds I 1981:4) Förenta nationernas principer och regler för kontroll av konkurrensbegränsningar.

Regeringen har i september 1981 uppdragit åt näringsfrihetsombudsmannen (NO) att följa tillämpningen av koden och till chefen för handelsdepartementet inge förslag till årliga rapporter att tillställas UNCTAD:s generalsekreterare.

Samtidigt har regeringen beslutat att koden skall överlämnas till näringslivet och dess organisationer samt till arbetsmarknadens parter med en rekommendation att företag i sin verksamhet skall iaktta principerna och reglerna i koden samt delge NO sina erfarenheter rörande kodens tillämpning.

Allmänna tull- och handelsavtalet (GATT)

GATT, som började tillämpas år 1947, bygger på vissa fasta huvudlinjer som anger bärande principer för en liberaliserad världshandel.

De internationella kartellerna och andra privata konkurrensbegränsningar regleras inte inom avtalet. Mot slutet av 1950-talet behandlades dock frågan om mellanstatliga överenskommelser för att förhindra eller motverka skadliga effekter av restriktiva affärsmetoder i internationell handel. Detta ledde fram till att de avtalsslutande parterna i GATT år 1960 antog ett beslut vari konsultationer rekommenderades i sådana fall där ett medlemsland anser sig skadat av restriktiva affärsmetoder som utövas av företag i annat medlemsland. Denna konsultationsprocedur torde dock hittills ej ha utnyttjats.

Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD)

Verksamheten inom OECD, vars huvudorgan är ett råd, avser bl. a. utrednings- och samordningsfrågor som berör ekonomisk politik. Också konkurrensbegränsningsfrågor har tagits upp. Sålunda pågår inom OECD sedan länge ett arbete i en expertkommitté som behandlar restriktiva affärsmetoder. Man har bl. a. låtit sammanställa och utge en Guide to Legislation on Restrictive Business Practices med redogörelse för medlemsländernas lagstiftning och praxis på området. Arbetet har i övrigt bl. a. resulterat i rådsrekommendationer angående notifikationer och informationsutbyte samt konsultations- och samrådsförfarande i frågor om internationella konkurrensbegränsningar.

År 1976 antog OECD:s ministerråd en uppförandekod för multinationella företag. Koden, som inte är rättsligt bindande, innehåller riktlinjer för dessa företags verksamhet på flera områden, t. ex. information, konkurrens, beskattning, sysselsättning och teknologiöverföring.

När det gäller konkurrensfrågor bör enligt koden företagen, samtidigt som de följer gällande konkurrensregler och tillämpar praxis där de arbetar, bl.a. avstå från att deltaga i eller på annat sätt oavsiktligt stärka de konkurrensbegränsande effekterna av internationella eller inhemska karteller eller konkurrensbegränsande överenskommelser som ogynnsamt påverkar eller eliminerar konkurrens och som ej är generellt eller direkt accepterade i tillämplig nationell eller internationell lagstiftning.

Europeiska gemenskaperna (EG)

På konkurrensbegränsningsrättens område har inom *Europeiska ekonomiska gemenskapen (EEC)* skapats ett omfattande normsystem. Systemet är uppbyggt på förbudsprincipen, låt vara i nyanserad form. Grundläggande är artiklarna 85 och 86 i Romfördraget från år 1957. Dessa kompletteras av utfärdade förordningar och en omfattande rättspraxis. Reglerna utgör omedelbart gällande rätt i medlemsstaterna.

Tillämpningen av normsystemet ankommer i första hand på EG-kommissionen. Kontrollfunktionen fylls av EG-domstolen, som har den rättsskapande rollen.

Artikel 85 har följande lydelse[1]:

1. Överenskommelser mellan företag, beslut av företagssammanslutningar och samordnade förfaranden, vilka äro ägnade att påverka handeln mellan medlemsstaterna och vilka ha till syfte eller följd att konkurrensen inom den gemensamma marknaden förhindras, inskränkes eller förvanskas, äro oförenliga med den gemensamma marknaden och förbjudna, särskilt de som innebära:
   a) direkt eller indirekt fastställande av inköps- eller försäljningspriser eller andra affärsvillkor,
   b) begränsning eller kontroll av produktion, avsättning, teknisk utveckling eller investeringar,
   c) uppdelning av marknader eller försörjningskällor,
   d) tillämpning av olika villkor för likvärdiga prestationer gentemot handelspartner, varigenom dessa tillskyndas nackdel i konkurrensen,
   e) uppställande såsom villkor för avtal, att avtalspartner godkänner tilläggsprestationer, vilka varken till sin natur eller enligt handelsbruk ha något samband med föremålet för avtalet.
2. Enligt denna artikel förbjudna överenskommelser eller beslut skola sakna rättsverkan.
3. Bestämmelserna i punkt 1 må dock förklaras icke tillämpliga på:
   - varje överenskommelse eller slag av överenskommelse mellan företag,
   - varje beslut eller slag av beslut av företagssammanslutningar och varje samordnat förfarande eller slag av samordnade förfaranden vilka bidraga till att förbättra produktionen eller distribution av produkter eller till att främja tekniskt eller ekonomiskt framåtskridande, samtidigt som förbrukarna tillförsäkras en skälig andel av den därigenom uppkommande vinsten, och vilka icke
   a) ålägga berörda företag restriktioner som icke äro oundgängliga för uppnåendet av dessa syften,
   b) giva dessa företag möjlighet att för en väsentlig del av ifrågavarande produkter eliminera konkurrensen.

Artikel 86 berör missbruk från företags sida av en dominerande ställning på den gemensamma marknaden.

Regelsystemets utgångspunkt är sålunda ett vidsträckt förbud mot konkurrensbegränsande avtal, inbegripet samordnade förfaranden. För att förbudet skall vara tillämpligt fordras dock att konkurrensbegränsningen är ägnad att påverka handeln mellan medlemsstaterna.

En konkurrensbegränsning kan många gånger vara ägnad att påverka handeln mellan medlemsstaterna också då den företas av företag som alla är belägna i samma EG-land eller då företag i ett utomstående land, t. ex. Sverige, deltar i samarbetet. EEC:s konkurrensbegränsningsrätt är alltså

[1] Översättningen är hämtad från SOU 1963:12.

tillämplig inte bara på svenska dotterbolag i EG-länderna utan också på svenska exportföretag med verksamhet inom EG.

Exemplifieringen i artikel 85 p. 1 av förbjudna förfaranden är inte uttömmande. Förbudsbestämmelsen täcker också vertikala avtal m. m.

Artikel 85 p. 3 ger möjlighet att under angivna förutsättningar få förbudet förklarat icke tillämpligt på visst förfarande. Tanken är att sådana konkurrensbegränsande avtal och samordnade förfaranden som kan anses övervägande nyttiga från allmän synpunkt skall vara tillåtna. Bedömningen sker enligt de i fördragstexten angivna rekvisiten. Besluten fattas av kommissionen. Vad som tillåts är främst avtal om rationalisering eller specialisering av tillverkning, forskningssamarbete och liknande samt samverkan mellan små och medelstora företag som annars skulle ha svårt att hävda sig i konkurrensen med storföretagen. Särskilda tillämpningsföreskrifter finns utfärdade i rådets förordning nr 17/62.

Inom *Europeiska kol- och stålgemenskapen (CECA)* gäller särskilda regler mot konkurrensbegränsningar. Dessa är till stor del tämligen lika EEC-reglerna.

År 1972 slöt Sverige *avtal om frihandel med EG* – ett avtal med den europeiska ekonomiska gemenskapen (EEC) och ett med den europeiska kol- och stålgemenskapen (CECA), de s. k. EG-avtalen.

EEC-avtalet har för att frihandel skall kunna fungera utan störningar och missbruk kompletterats med bl. a. vissa regler som rör karteller och marknadsdominerande företag. Artikel 23 i avtalet har följande lydelse:

1. Följande förfaranden är oförenliga med detta avtals störningsfria tillämpning i den mån de är ägnade att påverka handeln mellan Sverige och gemenskapen:

i. överenskommelser mellan företag, beslut av företagssammanslutningar och samordnade förfaranden mellan företag, vilka har till syfte eller följd att konkurrensen i fråga om produktion av och handel med varor hindras, inskränkes eller förvanskas;

ii. missbruk från ett eller flera företags sida av en dominerande ställning inom de avtalsslutande parternas hela område eller en väsentlig del därav;

iii. offentliga stödåtgärder som förvanskar eller hotar att förvanska konkurrensen genom att gynna vissa företag eller viss produktion.

2. Om en avtalsslutande part anser att ett visst förfarande är oförenligt med denna artikel, kan parten vidtaga lämpliga åtgärder på de villkor och enligt det förfarande som anges i artikel 27.

Enligt artikel 27 kan en part, som anser att ett förfarande strider mot konkurrensreglerna, ta upp ärendet i det förvaltningsorgan som har upprättats enligt EEC-avtalet.

Avtalet mellan Sverige och CECA innehåller till viss del likartade bestämmelser för konkurrensen som avtalet med EEC.

Konkurrensreglerna i *EFTA-konventionen* (artiklarna 13–17)[1] innefattar bestämmelser om statliga stödåtgärder, offentliga företags verksamhet och offentlig upphandling m. m. samt om etableringsrätt inom frihandelsområdet. Artikel 15 innehåller regler om konkurrensbegränsningar inom näringslivet eller s. k. restriktiva affärsmetoder. I artikelns första moment fastslås att vissa konkurrensbegränsande affärsmetoder är oförenliga med konventionen i den mån de motverkar de fördelar som förväntas i anledning av undanröjandet eller frånvaron av tullar och kvantitativa restriktioner i handeln mellan medlemsstaterna. De affärsmetoder som avses är *dels* överenskommelser mellan företag, beslut av företagssammanslutningar och i samförstånd mellan företag tillämpade förfaranden, vilka har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen inom frihandelsområdet (mom. 1 a), *dels* förfaranden genom vilka ett eller flera företag på ett otillbörligt sätt utnyttjar en dominerande ställning inom området eller en väsentlig del av detta (mom. 1 b).

Då konkurrensbegränsningar som faller under artikel 15 konstateras, skall medlemsstaterna i princip ingripa med stöd av tillgängliga nationella bestämmelser. I EFTA-konventionen ligger en förpliktelse att tillse att ingripanden är lagligen möjliga. Underlåtenhet att ingripa mot en konventionsstridig konkurrensbegränsning utsätter vederbörande stat eller stater för risk att passiviteten påtalas.

Utskottet

Utskottet behandlar i detta betänkande först två motioner med förslag om *åtgärder mot internationella kartell*er. Motionärerna utgår från en amerikansk kongressrapport om International Electrical Association (IEA), i rapporten betecknad som en internationellt verkande kartell inom elområdet. I denna organisation ingår bl. a. fyra svenska företag.

I motion 1980/81:392 (vpk) föreslås en parlamentariskt sammansatt utredning om svenska företags medverkan i internationella karteller. Utredningen skulle undersöka konsekvenserna inom och utom landet av sådan medverkan och föreslå åtgärder för att söka förhindra denna medverkan och för att i internationell skala söka bryta de internationella kartellernas makt. Bland åtgärder som motionärerna förordar är en skärpning av konkurrenslagstiftningen så att svenska företag förbjuds att delta i internationella karteller som gäller anbudsgivning, prissättning eller marknadsdelning.

I motion 1980/81:1780 (c) sägs att ett förbud för svenska företag att delta i exportkarteller vore väl motiverat från principiella utgångspunkter. Den praktiska effekten av en isolerad svensk åtgärd skulle dock bli ringa. Motionärerna menar därför att Sverige i första hand borde arbeta för att

[1] Lydelsen finns i SFS 1960:198.

förhindra dylika karteller genom överenskommelser mellan berörda stater. De begär att regeringen aktivt skall verka för bindande internationella överenskommelser mot anbudskarteller.

För att myndigheterna skall få möjlighet att införskaffa erforderliga uppgifter föreslår motionärerna en lagändring så att berörda företag åläggs att registrera medlemskap i exportkarteller och att lämna erforderliga uppgifter till statens pris- och kartellnämnd (SPK).

Handelsminister Staffan Burenstam Linder har i december 1980 besvarat en interpellation (*1979/80:49*) *om svenska företags medverkan i internationella karteller*. Han uttalade därvid att regeringen inte hade för avsikt att föreslå någon särskild lagstiftning mot svenska företags medlemskap i sådana karteller. Samtidigt betonade han vikten av ett kraftfullt internationellt samarbete för att förhindra skadliga konkurrensbegränsningar.

SPK har i juni 1981 färdigställt en utredning om International Electrical Association. Utredningen har inriktats på att klarlägga om dennas verksamhet kan anses innebära någon form av konkurrensbegränsning med verkan på den svenska marknaden. Enligt utredningen har Sverige undantagits från det område inom vilket organisationens regler gäller, med undantag för vissa avtal om s. k. efterorderstatistik. Utredningen har av SPK överlämnats till *näringsfrihetsombudsmannen* (NO), som f. n. har ärendet under beredning.

Den svenska lagstiftningen om konkurrensbegränsningar utgörs av dels lagen (1953:603) om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet – konkurrensbegränsningslagen, dels lagen (1956:245) om uppgiftsskyldighet rörande pris- och konkurrensförhållanden – uppgiftsskyldighetslagen.

Enligt konkurrensbegränsningslagen är den huvudsakliga formen för ingripande mot konkurrensbegränsningar förhandling inför marknadsdomstolen. Dessutom finns straffsanktionerade förbud mot bl. a. anbudskarteller. Lagens syfte är enligt förarbetena (prop. 1953:103 s. 213 och 217) primärt att skydda den svenska marknaden mot olämpliga konkurrensbegränsningar. Därav följer att ingripanden mot konkurrensbegränsningar avseende svensk exportförsäljning med skadlig verkan utomlands kan ske endast i vissa undantagsfall. Förhandling får inte utan regeringens tillstånd gälla verkan utom riket av konkurrensbegränsning. Tillstånd får meddelas endast i den mån det påkallas av hänsyn till överenskommelse med främmande makt. Denna undantagsbestämmelse har hittills inte tillämpats.

Enligt uppgiftsskyldighetslagen är företagare förpliktade att lämna alla de uppgifter som behövs för att främja allmän kännedom om pris- och konkurrensförhållanden inom näringslivet. Det åligger sålunda företagare att efter anmaning av ansvarig myndighet lämna uppgift om konkurrensbegränsning som berör hans verksamhetsområde och som har avseende på pris-, produktions-, omsättnings- och transportförhållanden av beskaffenhet

att inverka på prisbildningen. Myndigheten skall föra register (kartellregister) över konkurrensbegränsande åtgärder om vilka uppgift lämnas eller som den på annat sätt får kännedom om. Regeringen har när det gäller huvuddelen av näringslivet gett SPK befogenhet att inhämta uppgifter enligt uppgiftsskyldighetslagen och uppdrag att föra kartellregister. Motsvarande funktioner har bankinspektionen och försäkringsinspektionen på sina verksamhetsområden.

Som framgår av redogörelsen i det föregående (s. 13) har inom en rad internationella organisationer upprättats regler som syftar till att man skall komma till rätta med skadliga konkurrensbegränsningar. Bland dessa organisationer är OECD, EG och EFTA. Särskilt bör noteras att Förenta nationerna för knappt ett år sedan genom beslut i generalförsamlingen har antagit en kod rörande principer och regler för kontroll av konkurrensbegränsningar. Koden har utarbetats inom FN:s organ för handel och utveckling, UNCTAD. Sverige har deltagit i detta arbete. Enligt koden bör företag avstå från att tillämpa bl. a. prisöverenskommelser vid export och import, anbudskarteller, marknadsuppdelning och olika former av missbruk av dominerande ställning. Koden saknar sanktioner, men ett system för uppföljning av dess tillämpning kommer att byggas upp inom UNCTAD. En översyn av de antagna reglerna och principerna kommer att göras vid en FN-konferens år 1985. Regeringen har i september 1981 gett NO i uppdrag att följa tillämpningen av koden. NO skall till regeringen inge förslag till årliga rapporter om åtgärder som har vidtagits i enlighet med koden. Rapporterna skall tillställas UNCTAD:s generalsekreterare. Samtidigt har regeringen beslutat att koden skall överlämnas till näringslivet och dess organisationer samt arbetsmarknadens parter med en rekommendation att företag i sin verksamhet skall iaktta principerna och reglerna i koden och att de skall delge NO sina erfarenheter rörande kodens tillämpning.

Den svenska konkurrenslagstiftningen bygger på grundtanken att fri konkurrens och fri näringsutövning har övervägande positiva verkningar genom att bidra till effektivitet och utvecklingsförmåga inom näringslivet. Detta synsätt kan enligt utskottets mening äga giltighet också i ett globalt perspektiv. Utskottet vill mot denna bakgrund understryka värdet av en väl fungerande internationell marknad. Det är väsentligt att skadliga konkurrensbegränsningar, såsom anbudskarteller, kan undanröjas även på det internationella planet. Utskottet vill samtidigt påpeka att en del former av samarbete mellan företag kan befrämja effektiviteten och vara till fördel för konsumenterna. Enligt utskottets uppfattning är det inte meningsfullt att genom ensidiga svenska lagstiftningsåtgärder söka begränsa de negativa effekter som kan uppstå genom internationella kartellers verksamhet. Utskottet förutsätter emellertid att regeringen fullföljer ansträngningarna att via internationella överenskommelser söka förhindra och undanröja skadliga konkurrensbegränsningar. Det är angeläget att u-ländernas situation särskilt beaktas i detta sammanhang.

Tillämpningen av den nyss nämnda FN-koden rörande konkurrensbegränsande åtgärder kommer, som nyss sagts, att följas upp på det internationella planet dels inom en mellanstatlig expertgrupp, dels vid en FN-konferens år 1985. Enligt utskottets mening är det naturligt att regeringen i detta sammanhang överväger vilka ytterligare åtgärder som kan vidtas för att eliminera eller effektivt motverka skadliga konkurrensbegränsningar, exempelvis anbudskarteller. Fråga är bl. a. om internationella regler med detta syfte kan ges bindande verkan. Den kontinuerliga uppföljning som NO skall svara för kan ge ytterligare underlag för övervägandena.

Frågan om uppgiftsskyldighet för företag som deltar i internationella exportkarteller prövas, enligt vad utskottet har inhämtat, inom regeringskansliet vid beredningen av förslag till ny konkurrensbegränsningslag.

Mot bakgrund av vad här anförts anser utskottet det inte motiverat att riksdagen begär något utredningsarbete av den art som förordas i motion 1980/81:392 (vpk). Utskottet finner inte heller att riksdagen bör göra något uttalande med anledning av motion 1980/81:1780 (c). Motionerna avstyrks således.

Befogenhet för NO att inhämta uppgifter enligt uppgiftsskyldighetslagen föreslås i motion 1979/80:248 (s). Det är, såsom framgår av redogörelsen i det föregående, f. n. endast SPK eller, i vissa fall, bankinspektionen och försäkringsinspektionen som får infordra uppgifter enligt denna lag. NO måste följaktligen vid utredningar i egen regi påkalla medverkan av en annan myndighet, normalt SPK, om det blir nödvändigt att kräva uppgifter från företag. Konkurrensutredningen har föreslagit en ändring på denna punkt. Motionärernas förslag ansluter sig i sak till utredningens; det avsedda syftet skulle emellertid uppnås genom ändring i NO:s instruktion, något som inte torde vara möjligt. Utskottet utgår från att konkurrensutredningens förslag beträffande uppgiftsskyldigheten prövas positivt vid den pågående beredningen inom regeringskansliet. Någon framställning i ämnet till regeringen finner utskottet inte erforderlig. Motion 1979/80:248 (s) avstyrks alltså.

Utskottet hemställer

1. beträffande *internationella karteller*
   att riksdagen avslår
   a) motion 1980/81:392,
   b) motion 1980/81:1780,
2. beträffande *uppgiftsskyldighet rörande pris- och konkurrensförhållanden*
   att riksdagen avslår motion 1979/80:248.

Stockholm den 27 oktober 1981

På näringsutskottets vägnar
INGVAR SVANBERG

Närvarande: Ingvar Svanberg (s), Johan Olsson (c), Erik Hovhammar (m), Hugo Bengtsson (s), Sven Andersson (fp), Nils Erik Wååg (s), Margaretha af Ugglas (m), Lilly Hansson (s), Birgitta Hambraeus (c), Thage Peterson (s), Tage Adolfsson (m), Lennart Pettersson (s), Bengt Sjönell (c), Rune Jonsson (s) och Christer Eirefelt (fp).